

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 2 2010 | ÅRGÅNG 14

Bokförlaget THALES

GUNNAR FREDRIKSSON: *David Hume – humanisten och skeptikern*, Stockholm: Leopard förlag 2009

I DENNA BOK tecknar författaren och journalisten Gunnar Fredriksson ett porträtt av ett föremål för livslång beundran. Vi möter David Hume (1711–1776) som ung ambitiös filosof, som bibliotekarie, historiker, diplomat, informator, som utan framgång söktes professurer i moralfilosofi, som författare med sinne för marknadsföring, som vän och mentor till Adam Smith, och till slut som döende filosof. Vi får också stifta bekantskap med delar av hans filosofi, samt hans syn på ekonomi, politik och historia. Fredriksson är väl inläst vad gäller det biografiska, selektivt inläst i de idéhistoriska sammanhangen, medan de filosofiska avsnitten som bäst ger en enkel beskrivning av Humes slutsatser, men sällan argumenten som leder dit.

Om det finns en röd tråd som sammanbinder texten är den varken biografisk eller filosofisk, för Fredriksson erbjuder inte en konsekvent genomförd tolkning av vare sig Humes liv eller tankar. Till viss del är det en personlig betraktelse. I kapitlet *Hur jag läste Hume* får vi se hur den unge Fredriksson fastnar för Hume samtidigt som han läser Russell, Hägerström, Hedenius, Spinoza, Kant och Schopenhauer. Ledstjärnor i den unge Fredrikssons sökande är kritik av religion och politisk ideologi medelst klara tankar uttryckta i ett klart språk. »Avmystifiering och rationellt tänkande var väsentligt för många av oss efter andra världskriget med dess bakgrund i politisk mystik och irrationella föreställningar», skriver Fredriksson som hör till en generation som liksom Humes utformade sin filosofiska världsbild mot bakgrunden av nyss avslutade mystiskt, ideologiskt och fanatiskt motiverade krig. Kritik av »enthusiasm and superstition» är ett ledmotiv hos Hume, så det finns här en koppling som förklarar en del av Humes attraktion. Jag hade gärna sett en mer ingående tids- och självreflektion här, för den personliga delen av boken är intressant och kunde ha utvecklats mer. Den passar för övrigt väl in i bokens löst essäistiska form, vilken också bjuder oss på ett kapitel som enbart återger Göran Sonnevis dikt *HUME; DOLK; 1984*.

Bokens egentliga syfte framgår inte av det något röriga inledningskapitlet, men rätt snart framskymtar ett tema. Det är tydligt, om än det aldrig sägs rent ut, att Fredriksson anser att Hume är en föredömlig intellektuell som i sina ställningstaganden håller sig på rätt sida om en skiljelinje mellan bra och dåligt, gott och ont. Fredrikssons Hume är en upplysningsfilosof i tidlös och normativ mening, en sanningssägare vars röst är ständigt aktuell därför att den strid som utkämpas alltid är densamma. Upplysta riddare (»Det går en linje från Hume och Voltaire till Russell och Popper») kämpar mot dunkla drakar som religion, politisk fanatism, historicism, kreationism, intelligent design, och postmodernism. Vissa ord och fraser understryker denna ideologiska synvinkel. Att Hume »förföljdes av teologerna» låter kanske som ett historiskt faktapåstående, men denna referens till *teologerna*, som upprepas flera gånger, rör inte någon identifierbar historisk gruppering som ägnade sig åt att förfölja Hume, utan är helt enkelt namn på en tidlös fiende till en annan tidlös entitet, nämligen *upplysning*. Fredrikssons användning av ett ord som *postmodern* höjer sig på intet vis över användningen av orden *ateist* och *skeptiker* hos dem som försökte förskjuta Spinoza, Bayle och Hume från de respektablas bord; uttrycken är polemiska, moralistiska och nedvärderande, och har inget att göra med vare sig filosofi eller vetenskap.

Mest träffande är därför att säga att detta är ett idolporträtt: Vi får veta en massa om vår idol, och vi påminns med jämna mellanrum om varför det är vår idol. Eftersom även jag anser att Hume på många sätt är en utomordentlig förebild som är väl värd både en och flera böcker har jag inget att invända mot Fredrikssons ambition att berätta om denna förebild just som en förebild (snarare än att exempelvis skriva en ren filosofibok). Den som beundrar en filosof står emellertid inför valet att blott ansluta sig till sin mästares lära, eller att modigt granskande följa den beundrade i spåren; att själv i någon mån vara filosof. Låt mig här peka på två problem med bokens framställning av Hume som förebild.

Ett problem är vad man kan kalla Edvard Persson-syndromet, vilket lätt uppstår där ett filosofiskt förhållningssätt till Hume får

stå tillbaka för ren beundran. I stället för en analys och diskussion av de kvalitéer och omständigheter som gör Hume värdig att vara vår förebild, tar Fredriksson ofta den enklare utvägen att helt enkelt låta läsaren förstå att Hume är den som står med fötterna stadigt på jorden och som alltid har en dräpande replik till hands. Hume förvandlas till en godmodig, sällskaplig, jovialisk, klok och något korpulent Edvard Persson, som med ett väl valt ord alltid får sista repliken gentemot belackare, och med sina beundrare nickande instämmande vid sidan om. Han blir en symbol för vissa föregivet upplysta ställningstaganden, men upphör att vara en för beundraren utmanande filosof.

Ett annat problem rör frågan om Hume faktiskt skulle ta ställning i vår tids debatter på det sätt som Fredriksson förväntar sig. Låt oss titta på religionskritiken. Med undantag av en viss osäkerhet i formuleringen av de filosofiska ståndpunkterna, vilket visar sig i att Hume felaktigt tillskrivs såväl en ateistisk övertygelse som uppfattningen att ordet gud är meningslöst (antagligen två inbördes motstridiga åsikter), så framgår det, tycker jag, att Fredriksson vet tillräckligt om Hume och de idéhistoriska sammanhangen för att inse att Humes religionskritik är intrikat. Typiskt nog leder detta inte till en fördjupad diskussion vilken hade kunnat visa för läsaren värdet i att läsa och lära av Hume. Låt mig därför avslutningsvis och kortfattat peka på två viktiga skillnader mellan Humes religionskritik och vår tids populära religionskritik (exempelvis den som kommer från de så kallade Humanetikerna, numera Humanisterna, Richard Dawkins, eller från föreningen Folkvett).

För det första bygger Humes kritik av religion till stor del på att han ställde samma krav på religionens teser som på vetenskap och filosofi. Sinneserfarenheten är den första och sista bevisgrunden för all kunskap. Hans analys av den empiriska kunskapens grunder, av sinneserfarenheten, kausalitet och induktiva resonemang, har emellertid till följd att vetenskapen måste tillerkännas en betydligt mer begränsad förmåga att avslöja naturens gåtor än vad vår kultur tycks ta för givet, och som våra populära religionskritiker förvisso tar för givet. Humes mest berömda filosofiska slutsatser är allt an-

nat än ljuv musik för dem som idag hoppas på vetenskapens och förnuftets snara slutliga seger över religion och vidskepelse. Den okritiska beundran för vetenskapliga framsteg som är så typisk för den populära religionskritiken i vår tid tycks mig ytterst ohumesk, och vad värre är, ofilosofisk.

Det finns för det andra en viktig skillnad mellan Humes *filosofiska* attityd, vilken är värd beundran, och varje *dogmatisk* attityd. Ett exempel: Humanetikerna omfattar, enligt sin hemsida, »en livssyn som anser att det inte finns några förnuftiga skäl att tro på religiösa dogmer, gudar eller övernaturliga förklaringar av tillvaron». Detta påstående är förvisso en utgångspunkt för humanetikerna, men intressant nog också något som Hume kunde instämma i. Så är de överens? Bör Hume vara en av humanetikernas förebilder, och skulle Hume acceptera ett ordförandeskap? Jag har svårt att tro det. Humanetikernas relation till detta påstående är dogmatisk, det är en del av deras manifest och identitet. För Hume däremot uttrycker satsen en intuition vilken föranleder honom att undersöka en mängd problem rörande våra begrepp om skäl, förnuft, natur, förklaring, tillvaro och övertygelse. Mellan denna inledande intuition och den slutsats som kanske blir nära nog densamma, finns den förnuftiga verksamhet som kan vara svår och intrikat, och som måste vara allt annat än dogmatisk, men som är värd sin vikt i guld för var och en som ärligt strävar efter insikt eller upplysning rörande frågan *Vad bör en förnuftig människa hålla för sant?*

→

Robert Callergård